

Rybníky a tůně jako významné refugium diverzity druhů na příkladu Podyjí

Zdeněk Mačát

Sladká stojatá voda tvoří jen velmi malou část zásob vody na povrchu Země, přesto poskytuje životní prostor mnoha organismům, je zásadní pro koloběh vody stejně jako pro mikroklimatické podmínky, v neposlední řadě představuje prostor pro hospodaření a rekreaci. V přirozené podobě jsou dnes stojaté vody velmi vzácné, člověk je v průběhu historie využíval, přetvářel, budoval i rušil, a tak

těch přirozeně dynamických mnoho nenajdeme. Naše krajina je dnes plná umělých a polopřirozených vod, které rovněž stojí za zájem. A to zvláště v době, kdy se každoroční suchá perioda prodlužuje a vysychání mokřadních ekosystémů začíná již brzy zjara. Správa NP Podyjí proto usiluje o zachování kvalitních vodních ekosystémů, budování nových mokřadů a také o jejich obnovu.

Obr. 1 Čížovský lesní rybník s porostem haluchy vodní. Foto Zdeněk Mačát

Bilance stojatých vod v NP Podyjí

Přestože Národní park Podyjí je primárně vnímán jako významný ostrov rozličných typů spíše suchých až xerothermních terestrických biotopů, které v ucelené mozaice tvoří ojedinělý komplex, jsou vodní ekosystémy jeho důležitou součástí. Zásadní pro celé území je tok řeky Dyje, který formoval dnešní geomorfologickou podobu národního parku. Svou rozlohou okrajové mokřadní ekosystémy však významně doplňují mozaiku biotopů a stanovišť. V širším pohledu okolní krajiny pak působí jako významná refugia citlivějších a náročnějších druhů a společenstev, jsou tedy typickými „hotspoty“ lokální biodiverzity.

Rybníky

Obecně nejčastějším typem stojatých vod jsou dnes rybníky. V samotném národním parku leží 10 rybníků, o sedm z nich pečuje správa NP. Pokud vůbec vodní plocha umožňuje chov ryb, je vysazován především lín a obsádka je závislá na přirozené úživnosti. U rybníků, kde hospodářší jiné subjekty, ale i na těch vlastních, je snahou NP upravit rybářské obhospodařování tak, aby

voda v rybníce dosahovala průhlednosti za běžných podmínek alespoň 50 cm a aby na 20 až 30 % vodní plochy rostly vodní rostliny.

Jedním z nejzajímavějších rybníků po biologické stránce, ale také co do historie, je Čížovský lesní rybník (obr. 1). Pravděpodobně vůbec nejstarší rybník v národním parku je zakreslen již na mapě stabilního katastru z první poloviny 19. století. Leží na Klaparově potoce a je druhý v kaskádě čtyř rybníků na tomto toku. Rozloha vodní plochy činí přibližně 1,15 ha, maximální hloubka rybníka je 2,8 m. Celá lokalita si prošla složitým vývojem, který měl vliv na složení zdejší bioty. Před tím, než rybník převzala správa NP, zde probíhalo intenzivní hospodaření, které bylo příčinou vyhnutí minimálně jednoho regionálně významného druhu obojživelníka, skokana ostronosého. Od roku 2005, kdy rybník přešel pod správu NP, je na lokalitě udržována extenzivní rybí obsádka, vše je podřízeno ochraně přírody a cenného biotopu. Rybník je proto významným biotopem vzácných a ohrožených druhů rostlin a živočichů. Rostliny zastupuje šípka střelolistá (obr. 2), žabník jitrocelový nebo

halucha vodní. Na přelomu tisíciletí sem byla zavlečena voďanka žabí. Nejdříve druh expandoval na velkou část plochy rybníka, v posledních letech je však na ústupu. Významná je také rozsáhlá rákosina v přítokové části rybníka. Uprostřed rákosiny se nachází uměle zbudovaný ostrov, který v roce 2020 využila husa velká k vyhnutí a vyvedení mláďat, což je ojedinělá událost pro tento druh v národním parku. Mezi bezobratlými vynikají tři vzácné druhy nosatců *Bagous bagdatensis*, *B. glabrirostris* a *B. puncticollis* (obr. 3), což jsou potravní specialisté na vodní rostliny, např. na řezan pilolistý, stolístky nebo voďanku žabí. Mezi mnoha druhy potápníků je hojný křepčík obroubený. Larvám největšího vodního brouka vodomila černého slouží jako potravní zdroj plž plovatka bahenní, která rybník obývá ve velkých počtech. Na obnažených březích rybníka byla zaznamenána marše panonská, vlhkomilný mokřadní druh známý převážně jen z jižní Moravy. Z výše popsaných charakteristik lze předpokládat, že rybí společenstvo rybníka bude chudé a složené výhradně z druhů cíleně vysazených správou. Opak je však pravdou, ani rybníkům v lesích

Obr. 2 Šípka střelolistá roste v NP Podyjí pouze na Lesním rybníku u Čížova. Foto Antonín Reiter

Obr. 3 Nosatec *Bagous puncticollis* je polyfág, v Podyjí nacházen na voďance žabí. Foto Filip Trnka

Obr. 4 Samec čolka dravého, NP Podyjí a jeho nejbližší okolí tvoří celý areál druhu v České republice. Foto Antonín Reiter

národního parku se nevyhýbá běžný nešvar české krajiny, a to živelné zarybňování. Během pravidelných výlovů jsou vytahovány druhy, které byly do rybníka vysazeny neoprávněně. Jako nejvýznamnější negativní zásah působí zavlečení invazního karase stříbřitého, jehož jedinci, ale také hybridi s původním karasem obecným byli v rybníce zjištěni na základě molekulární analýzy. Podyjí tak přišlo o jednu ze dvou lokalit,

ze kterých byla uváděna přítomnost populace kriticky ohroženého karase obecného. Velmi bohaté je společenstvo obojživelníků, z nichž nejvýznamnější je čolek dravý (obr. 4). Lokalitu pro rozmnožování využívá několikatisícová populace ropuchy obecné a malá populace kuřky obecné, pro kterou je to možná jedno z posledních útočišť v západní části národního parku. Kromě těchto žab zde najdeme dalších pět dru-

hů obojživelníků. Lesní rybník je pravidelným lovištěm nedaleko hnízdičního čápa černého. V porostu rákosin se vyskytuje potápka malá, která vyhledává nádrže s průhlednou vodou a velkým počtem vodních bezobratlých. Při loveckých výpravách pravidelně rybník navštěvuje také vydra říční.

Tůň a drobné mokřady

Dalšími typy mokřadních stanovišť v Podyjí jsou drobné tůň, zamokřené terénní deprese, opuštěná ramena řeky nebo polní rozlivy. Celkově takových míst na relativně omezeném území národního parku evidujeme přes šest desítek.

Tyto biotopy představují základní stavební kameny funkční krajiny. V minulosti spontánně vznikaly a zanikaly působením přírodních procesů. Během tisíciletého obhospodařování krajiny člověkem došlo k celkovému odvodnění, a tedy k omezení schopnosti krajiny tyto přírodní biotopy samovolně vytvářet. Dnes většinou vznikají s pomocí člověka a bez jeho dalších udržovacích činností by také postupně zanikaly. Budování takových tůní a depresí tak nahrazuje přírodní proces jejich vzniku.

Na území NP se setkáváme s různými typy drobných mokřadů. Jsou mezi nimi biotopy, které vznikly v dávné minulosti a představují snad původní nivní mokřady vzniklé přirozenou cestou. V tomto případě se jedná o plochy, které jsou svázané s říčním korytem Dyje. V krajině Podyjí, sevřené do úzkého zaříznutého údolí s malou plochou říční nivy, jsou takové mokřady vzácné. Nacházíme je např. v někdejší korytě v místě opuštěných meandrů.

Jiným typem jsou periodicky zaplavované deprese na zalesněných plošinách vysoko nad údolím (obr. 5). Vznikly ve sníženinách vyplněných kaolinizovanými horninami, které tvoří nepropustné dno. Dotovány jsou drobnými prameny nebo srážkovou vodou, výška hladiny tak velmi kolísá a občas i na několik let vysychají. Přesto jsou to jedny z nejvýznamnějších míst s vysokou diverzitou mokřadních druhů. Útočiště poskytují například žábřonožce sněžní, čolku dravému nebo velkým populacím skokana štíhlého. Mezi rostlinami vyniká kalužník šruchový, hvězdoš mnohotvarý nebo pryskyřník lýtý. Raritou podyjských lesů jsou místa, kde se současně rozmnožují populace žábřonožky sněžní, mloka skvrnitého nebo čolka dravého.

Obr. 5 Lesní mokřad na Pyramidě u Lukova je unikátním místem, kde se společně vyskytuje čolek dravý a žábřonožka sněžní. Foto Zdeněk Mačát

Většina tůní však vznikla činností člověka nebo byla jeho fungováním v krajině více či méně ovlivněna. V Podyjí se můžeme setkat s tůňmi, které vznikly v nedávné minulosti (selské lůmky nebo protipožární nádrže na vojenské střelnici) nebo byly cíleně vytvořeny v období existence NP jako podpora lokální diverzity druhů či protipovodňová opatření. Charakter jednotlivých tůní a tůňek se značně liší a je ovlivňován mnoha faktory. Správa NP během posledních let zbudovala nebo obnovila více než deset takových biotopů. Zatím nejnovějším, nikoli však posledním, počinem je realizace tůně na zatrubněném melioračním řadu v louce Keple u Čížova (obr. 6). V rámci odbahnění a opravy hráze Malého rybníka níže po toku strouhy byla cíleně otevřena část zatrubněné vodoteče a na tomto místě vytvořena středně velká plytká tůň s přirozeným odtokem. Takové lokality jsou naprosto zásadním prostředím pro přežití či stabilizaci populací řady vzácných druhů, zejména rostlin či bezobratlých.

Seznam literatury je připojen k webové verzi článku na www.casopis.ochranaprirody.cz

Obr. 6. Nově vybudovaná tůň na melioračním řadu v louce Keple v Čížově. Foto Zdeněk Mačát